

VIKTORIYA ZAVALNYUK
Alcide De Gasperi University
of Euroregional Economy in Józefów
Poland, Warsaw
zavalnyk.v@gmail.com

Zavalnyuk V. (2017). Vykhovannya ditey u dusi khrystyans'kykh tradytsiy v osvitr'no-pedahohichniy kontseptsiyi N.-L. Zinzendorfa [Children's upbringing in the spirit of Christianity in the educational and pedagogical concept of N.-L. Zinzendorf]. *Intercultural Communication*, ISSN 2451-0998, vol. 2(3), pp. 93–104. (In Ukrainian).

Children's upbringing in the spirit of Christianity in the educational and pedagogical concept of N.-L. Zinzendorf

---

ABSTRACT

The actuality of our scientific research is determined by the necessity for the historical analysis of the free children's upbringing in the spirit of Christianity in the educational and pedagogical concept of N.-L. Zinzendorf in the 18th century. The principles of the free upbringing in the pedagogical concept of this pedagogue, namely the principles of the free development of the child's full potential, combining both demanding as well as respectful attitude towards a child and the formation of the teacher-and-child relationships principle in the process of upbringing.

Purpose. The main object of our scientific research is to investigate the Children's upbringing in the spirit of Christianity in the educational and pedagogical concept of N.-L. Zinzendorf in the 18th century.

Methods of investigation. The historic and logic analysis, generalization, systematization and classification of the archives and printed sources. The systematical and logical analysis of the scientific work, scientific literature and archive are used in this study.

Results. The new approaches of Christian upbringing used by Zinzendorf in the 18th century gave the opportunity not only to reach children's hearts, but also to reveal and enlarge the good in their lives. The sensibility and tolerance, which had nothing in common with the strict school upbringing of the early Pietism, were at the core of this new approach.

Key words: *free upbringing, educational and upbringing process, Christian upbringing, child's potential, new approaches of upbringing.*

ВІКТОРІЯ ЗАВАЛЬНЮК

Університет єврорегіональної економіки

ім. Альчиде де Гаспері в Юзефові

Польща, Варшава

zavalnyk.v@gmail.com

Виховання дітей у душі християнських традицій в освітньо-педагогічній концепції Н.-Л. Цинцендорфа

АНОТАЦІЯ

У науковому доробку висвітлено педагогічний стиль культури виховання, зокрема принципи вільного розвитку внутрішнього потенціалу дитини у душі християнських традицій в освітньо-педагогічній концепції Н.-Л. Цинцендорфа у XVIII ст., поєднання у процесі виховання вимогливості та поваги до вихованця та принцип побудови особистісних стосунків між вихователями та вихованцями, як основні складові вільного виховання. У статті досліджено застосування індивідуального підходу у вихованні та збереження індивідуальності дитини, забезпечення природного розвитку, щирість та відкритість у виховному процесі.

Мета дослідження. Вивчення принципів вільного виховання внутрішнього потенціалу дитини в освітньо-педагогічній концепції Н.-Л. Цинцендорфа у XVIII ст.

Методи. Історико-логічний аналіз, синтез, узагальнення, систематизація і класифікація архівних матеріалів та друкованих джерел, логіко-системний аналіз праць, наукової літератури та архівних джерел.

Висновки. Нові методи виховання, використані Цинцендорфом у XVIII ст. давали змогу не тільки достукатися до дитячих сердець, а й збільшити частку добра в їхньому житті. В основу нової методики виховання було закладено коректність та чутливість, що не мало нічого спільного із характером суворих шкіл раннього пієтизму.

Ключові слова: *вільне виховання, навчально-виховний процес, християнське виховання, внутрішній потенціал дитини, нові методи виховання.*

Вступ

У рамках святкування цього року 500-річчя Реформації, яка торкнулася не лише суто релігійних питань, а вплинула на багато сфер суспільного життя, спостерігається чимала зацікавленість педагогічним стилем виховання, зокрема християнською освітньою національною та світовою спадщиною, звернення до кращих зразків з виховання дітей та молоді у душі християнства. Одним з найвідоміших педагогів-християн XVIII ст. є Ніколаус-Людвіг Цинцендорф, вагомим внеском якого у розвиток світової педагогіки стало поширення ідей морально-християнського виховання у заснованих ним навчально-виховних інституціях, які, пройшовши усі випробування часу, продовжують успішно функціонувати і зараз.

Освітньо-педагогічну діяльність Н.-Л. Цинцендорфа досліджують такі німецькі дослідники, як: Г. Райхель (G. Reichel), М. Вебер (M. Weber), Й. Герде (J. Gerde), Г. Вайль (H. Weil), Г. Кітель (H. Kittel), П. Баумгарт (P. Baumgart), А. Фріман (A. Freeman), Г. Бінтц (H. Bintz), Г. Крюгер (G. Krüger), Т. Веттах (T. Wettach), Й. Клеппер (J. Klepper), Л. Мюллер (L. Müller). В Україні ім'я Н. Цинцендорфа пов'язують зазвичай виключно з релігією та теологією, його освітянська діяльність лишалася поза увагою.

Метою нашої роботи є дослідження принципів вільного виховання у педагогічній концепції Н.-Л. Цинцендорфа у XVIII ст., зокрема принципів вільного розвитку внутрішнього потенціалу дитини, поєднання у процесі виховання вимогливості та поваги до вихованця та принцип побудови особистісних стосунків між вихователями та вихованцями.

Принцип вільного розвитку внутрішнього потенціалу дитини

Застосування індивідуального підходу у вихованні та збереження індивідуальності дитини, забезпечення природного розвитку, щирість та відкритість у виховному процесі мали сприяти звільненню дітей від непотрібного примусу, який призводив до обмеження та штучних показників успішності. Цинцендорф виступає проти концепції пістичного вихо-

вання, яке мало на меті передусім приведення дитини до покаяння перед Богом, характеризуючи таку постановку цілі виховного процесу як таку, що суперечить природі дитини, а сам процес називає не чим іншим, як дресируванням. Навчально-виховний процес, на його думку, має перш за все допомогти дитині пізнати себе, світ, розкрити таланти та обдарування для того, щоб дитина у подальшому могла самостійно обрати свій життєвий шлях. Процес покаяння перед Богом та спокутування гріхів він взагалі виводить з площини педагогічного, вважаючи його справою лише теології та впливу надприродної сили Бога. Таким формулюванням Цинцендорф здійснив поступ у звільненні процесу виховання від неприйнятної йому ролі примусу, залишивши тим самим за ним лише виховну функцію. Звертаючись до батьків й вихователів, педагог просить їх не мучити дітей постійними закликами до розкаяння у гріхах, а стати для них друзями, тими, хто розуміє і задовольняє їх потреби (Archiv der Herrnhuter Brüdergemeine, 1753, 3 Juli). Говорячи про „вільний благородний розвиток дитини“ як основний принцип виховання, Цинцендорф протиставляє його тенденціям розвитку пієтичної педагогіки, спрямованої на „злам природної волі“ дитини, і регламентує процес виховання як відповідальність старших перед дитиною за її всебічний розвиток. „Основним принципом у вихованні дітей має бути вільне, благородне, дбайливе ставлення до них, надання кредиту довіри, який, можливо, принесе плоди лише через тридцять років” (Barbyshe Sammlung, 1748, p. 135-136).

Вимога вільного виховання для Цинцендорфа стосується захисту і підтримки дитини у всіх життєвих сферах, де гальмується природний розвиток, де порушуються гідність та права особистості, її „велич“, там, де навчання та виховання набувають форм „дресирування“ й примусу і унеможливають, таким чином, отримання якісної освіти.

Отже, говорячи про принцип свободи у вихованні, Цинцендорф трактує свободу як: розкриття внутрішнього потенціалу дитини, її обдарувань і талантів, свободу дії Духа Божого та свободу особистості.

На противагу домінуючій у той час пієтичній системі виховання, яка намагалася штучно обмежити зовнішній вплив на дитину та впливати на неї шляхом настанов, низки правил, догм та заповідей, Цинцендорф наго-

лошував на необхідності розвитку дитини у „вільному просторі“, в якому б її таланти могли розкритися повною мірою, без постійного втручання з боку діючої цензури. Таким чином, виходячи із наслідків діяльності, абсолютно природним шляхом, дитина буде навчатися сама встановлювати необхідні для неї межі. Правила і заборони виконують у такому разі лише функцію, що допомагає набути цей досвід. Цинцендорф наводить приклад із своєї власної виховної роботи: „У вихованні моїх дітей я дозволяв їм робити те, що вони хотіли, звичайно, крім того, що могло зашкодити оточенню. У моїй присутності вони могли бути такими, як є, і не намагалися бути кращими” (Archiv der Herrnhuter Brüdergemeine, 1752, 7 Februar).

За поглядами Цинцендорфа, дитина, через її безпосередність, непретензійність та цілісність волі може жити від природи правильно, її перші ідеї є „законними, вірними і приємними Спасителю” (Zinzendorf, 1747, p. 391). Саме тому безпосередній виховний вплив на дитину у найменшому віці має бути зведений до мінімуму. Якщо діти йдуть за їхнім природним розвитком, їх не потрібно ані надмірно наказувати, ані напучувати, ані забороняти. За дитячою щирістю необхідно лише спостерігати і від цього вчитися (Zinzendorf, 1743, p. 243). З огляду на це вільне зростання й формування характеру дитини є передумовою перетворення її у майбутньому на старанну, працелюбну дорослу людину із здоровою психікою. Діти, які виховувалися у надто суворих умовах, не можуть розкритися повною мірою, часто є нещасними та непридатними до доброї справи, не можуть знайти своє місце у суспільстві. Надто суворий стиль виховання призводить до протилежного результату, тобто діти перетворюються на лицемірів та „мамчиних синоків” (Archiv der Herrnhuter Brüdergemeine, 1755, 25 November).

Відтак, Цинцендорф застерігає батьків від надмірної вимоги послуху, оскільки так вони створюють „недієздатних індивідуумів”. Протилежний результат досягається тоді, коли замість надсурового контролю для надто жвавих дітей створюються умови, які не пригнічують їх, а дають змогу виявити закладену в них життєву силу. Цинцендорф переконаний, що за умов правильного підходу у вихованні саме „невиховані” й „важкі” діти у

дорослому житті можуть досягти більших результатів, тоді як ті, що мали зразкову поведінку, стають інертними, байдужими й лінивими і нічого не досягають. Педагогічні ідеї Цинцендорфа, спрямовані на вільний розвиток дитини, були революційними для свого часу і є новаторськими у часи сьогодення.

Ідеями природного розвитку внутрішніх сил дитини педагог руйнує принцип „захисту”, якому надавали великого значення пієтичні педагоги „Сирітського Дому” А. Франке і прихильником якого тривалий час був він сам. Характеризуючи дітей, що жили у штучно створених умовах, він називає їх такими, що не здатні приймати серйозні рішення, не є самостійними, не можуть прогресивно мислити, на них не можна покластися. (Archiv der Herrnhuter Brüdergemeine, 1753, 10 Januar).

Отже, шляхом застосування принципу вільного розвитку внутрішніх сил Цинцендорф прагне зробити простір діяльності дитини набагато більшим, аніж це дозволяло ортодоксальне пієтичне виховання. Навчання ж дітей у сучасних йому навчально-виховних закладах він вважав недосконалим, оскільки воно визначало стиль поведінки вихованця, негативно впливаючи на його індивідуальність, і унеможлиблювало всебічне розкриття внутрішнього потенціалу дитини. Цинцендорф підкреслює унікальність кожної дитини зокрема, наголошуючи на створенні у його школах таких умов і підходів до вихованця, які б сприяли всебічному розвитку й розкриттю природних якостей дитини. Свободу ж у вихованні він вбачає у звільненні процесу навчально-виховного процесу від дресирування. Діти не – маріонетки, а живі творіння Божі, і процес набуття ними освіти має бути вільним духовним дійством, яке відбувається за участі вихователів.

Принцип поєднання у процесі виховання вимогливості поваги до вихованця

Цинцендорф підкреслює важливість порядку й дотримання певних правил. Виховний процес для нього є синтезом свободи Духу, індивідуального зростання кожної дитини та розвитку громадського життя. За-

вдання вихователя – знайти правильне співвідношення між „правилом” і „свободою”. Він підкреслює, що ця полярність закладена у самій дитині, що кожна дитина природно потребує обмежень шляхом дотримання певних правил, порядку, законів, зразків. Виходячи із свого власного досвіду, він пише, що „діти не хочуть, щоб їх примушували до чогось, проте охоче дотримуються запропонованому їм плану, вони є схожими на віск, з якого можна щось зліпити. Все залежить від того, хто прийде до них першим” (Zinzendorf, 1742, р. 256). Діти мають не сліпо дотримуватись певних правил поведінки, позитивного прикладу, правила й порядок повинні пробудити у них духовні сили та підштовхнути до свідомого вибору доброго.

Принцип побудови особистісних стосунків – ще один принцип побудови виховного процесу у Н. Цинцендорфа, який мав допомогти розкритися дитині і вивільнити її внутрішні сили. Цинцендорф заперечував однобічний вплив на дитину через книжки та науку. Одним із найважливіших ключових моментів досягнення успіху у вихованні вчений вважав безпосередній, живий контакт з дитиною, оскільки шляхом звертання лише до розуму дитини досягається тільки частина результату. Завдяки саме живому спілкуванню з дитиною, („*vita communi*”), вихованню „серця” створюється, на думку Цинцендорфа, чудовий синтез науки та духу, що дає змогу розкрити всю повноту духовних та душевних сил дитини. Н. Цинцендорф у своїй діяльності катехета церковної громади та вчителя приділяв багато уваги особистісному спілкуванню з дитиною, саме особистісне спілкування визначав передумовою досягнення успіху у навчально-виховному процесі. Думки про те, наскільки важливий та серйозний особистісний контакт із дитиною, містяться у передмові до дитячого катехізису: „Спілкування з дитиною важить більше за високомовні розмови дорослих. І оскільки саме це спілкування для багатьох є чимось незначним та нікчемним, я, без сумніву, віддаюся цій роботі і ставлюся до дітей, як до рівних...” (Barbische Sammlung, 1748, р. 47). Глибока повага і любов до дитини вирізняли Н. Цинцендорфа з-поміж багатьох інших педагогів-аристократів того часу та зробили його неординарною постаттю своєї епохи. Всесвітньо відомим став його вислів: „Діти – маленькі

величності, їх хрещення – їх помазання, і з цієї миті на них не можна дивитися по-іншому, як на вроджених королів... З таким творінням слід поводитися, як із скарбом, що несеш у ламкій посудині через вузьку стежку, із страхом та тремтінням” (Zimmerling, 2000, р. 120). Цинцендорф вважав, що, виявляючи любов до дитини, можна досягти набагато більшого, ніж через настанови та суворо регламентовані правила поведінки.

Найважливіша роль у цьому процесі відводиться для вчителя. Цинцендорф висуває вимогу побудови таких стосунків з кожним учнем, які мають ґрунтуватися на принципах любові і довіри. Він наголошує на тому, що у вчителів діти мають побачити Спасителя і найкращого друга. Лише через любов вихователя, якою він торкається дитячих сердець, можна досягти позитивних результатів і розкрити серце дитини. Любов’ю педагог називає звернення вчителя до дитини, „вбачливість”, „полегкість”, яка була для нього ознакою педагогічного хисту. В одній із своїх промов до дітей він говорить: „Я хочу змінитися і стати таким, як ви, я хочу проникнути у ваш образ” (Zinzendorf, 1755, р. 158). Цинцендорф так змальовує образ „правдивого” педагога: „Справжній вихователь – той, хто завжди тримає дитячу справу у серці, хто трансформується в образ дитини, вчиться мислити, як вона. І якщо через кілька років хтось із вихованців стане злочинцем та випадково зустрінеться зі своїм вчителем, він має бути впевненим, що той не відвернеться від нього, а кинеється в його обійми” (Utendörfer, 1923, р. 208). Полегкість як вираз любові вихователя до вихованця Цинцендорфа найкраще вбачає в образі Христа: він є прикладом лагідності й смирення, його мова вирізнялася ясністю та простотою, хоча слова завжди були наповнені глибоким змістом. На таке ставлення викладача дитина безперечно відповість довірливістю, вдячністю та послухом, проте не з рабською боязкістю, а з довірливою прихильністю.

Отже, говорячи про вільне виховання і використовуючи термін „вільне, благородне виховання”, Цинцендорф тлумачить його як найвищий вияв свободи особистості, яка досягається шляхом тісного особистого спілкування між вихователями і вихованцями. Намагаючись вплинути на учнів, вихователь не повинен прагнути досягти втілення свого особистого образу в дитині, а мусить надавати більше можливостей для розвитку

зкладених у ній талантів й обдарувань, спостерігати, заохочувати та підтримувати. Ставлення до дитини має бути неупередженим, безстороннім. Навіть якщо дитина не чинить так, як вчитель, ставлення до дитини має бути люб'язним і ширим.

Основну мету навчально-виховного процесу Цинцендорф вбачає у досягненні дитиною самостійності, вмінні мислити, аналізувати, робити висновки та приймати адекватні рішення. Він не вимагає сліпого послуху, послух повинен стати виразом дитячої довіри дорослим і бути самостійно обраною свідомою позицією. Саме тому вихователь має прагнути стати „конфіденційною особою” для вихованців, особою, якій вони без будь-яких побоювань та повсякчас можуть відкрити душу, поділитися найпотаємнішим. Під час застосування покарань важливим є розуміння учнями виховного значення покарання, „щоб жодну дитину не було покарано, якщо вона не усвідомлює, що зробила щось зле. Діти мають таку ж совість, як і дорослі” (Archiv der Herrnhuter Brüdergemeine, 1740, 13 Januar).

Стримуючим механізмом у вільному вихованні дитини повинні бути вихователі, які обов'язково мусять мати такі риси характеру, як лагідність, терпіння, простодушність, вірність, ясність розуму. Вони самі повинні вільно мислити, мати ясні та стійкі погляди на життя, бути простими й доступними, щоб навчити цьому і вихованців. Характеризуючи стиль виховання у своїх навчально-виховних закладах, Цинцендорф говорить про те, що у його школах створюються усі умови для вільного розвитку дітей, вихованцям не треба боятися, вони можуть вільно висловлювати свої думки, тому „навіть сільські діти, що потрапляють до нас, у своєму розвитку й вільності поглядів випереджають окремих дітей знатного походження” (Archiv der Herrnhuter Brüdergemeine, 1751, 12 Februar).

Педагогічні погляди Цинцендорфа, його особливе ставлення до дітей, акцент на важливості дотримання природного розвитку дитини, підкреслення важливості вияву почуттів у навчально-виховному процесі знайшли свій подальший розвиток у педагогічних поглядах великого французького педагога-натураліста Ж.-Ж. Руссо, відображених у його творі „Еміль” через кілька років після смерті Цинцендорфа. Обидва вчені пору-

шують важливі проблеми теорії виховання. Вони категорично протестують проти безпосереднього впливу вихователів на дитину й підтримують ідею захисту дітей від руйнівного впливу навколишнього оточення. Для Цинцендорфа таке відгородження, звичайно, мало релігійний характер. Як він вважав, виховання дітей – це свята справа, через яку діти ще з раннього дитинства мають усвідомити свою приналежність Богові. Водночас цей педагог наголошує на тому, щоб дорослі не перешкоджали підліткам у їх самостійності, оскільки занадто ретельне піклування може призвести до неприємних наслідків. Під час своїх перших педагогічних спроб у громаді Гернгута Цинцендорф вважав за необхідне відгороджувати підлітків від впливу навколишнього оточення та ставив перед підлітками нові складні завдання. І, як він сам пізніше визнавав, реакція підлітків на перевантаження була гострою та різкою. Нові методи виховання, використані Цинцендорфом пізніше, відрізнялися від попередніх і давали змогу не тільки достукатися до дитячих сердець, а й збільшити частку добра в їх житті. В основу нової методики виховання було закладено коректність та чутливість, що не мало нічого спільного із характером суворих шкіл раннього пієтизму.

Висновки

Найважливішими принципами у процесі вільного стилю виховання дитини Н.-Л. Цинцендорф вважає принципи вільного розвитку внутрішнього потенціалу дитини, поєднання у процесі виховання вимогливості та поваги до вихованця та принцип побудови особистісних стосунків між вихователями та вихованцями. Навчально-виховний процес мав сприяти досягненню дитиною самостійності, навчити мислити, аналізувати, робити висновки та приймати адекватні рішення, він мав бути звільненим від сліпого послуху, послух повинен був стати виразом дитячої довіри дорослим і бути самостійно обраною свідомою позицією. Подальші наукові розвідки можуть стосуватися порівняння здобутків освітньо-педагогічної концепції Н.-Л. Цинцендорфа з ідеями інших педагогів-реформаторів XVIII ст.

References

- Archiv der Herrnhuter Brüdergemeine zu Herrnhut.* (1740, 13 Januar). Synoidal Protokol.
- Archiv der Herrnhuter Brüdergemeine zu Herrnhut.* (1751, 12 Februr). Jungerhausdiarium.
- Archiv der Herrnhuter Brüdergemeine zu Herrnhut.* (1752, 7 Februar). Jungerhausdiarium.
- Archiv der Herrnhuter Brüdergemeine zu Herrnhut.* (1753, 3 Juli). Jungerhausdiarium.
- Archiv der Herrnhuter Brüdergemeine zu Herrnhut.* (1753, 10 Januar). Jungerhausdiarium.
- Archiv der Herrnhuter Brüdergemeine zu Herrnhut.* (1755, 25 November) Jungerhausdiarium.
- Barbysche Sammlung: alter und neuer Lehrprincipia, Sitten-Lehren und den vorigen und itzigen Gang der Oeconomie Gottes und ihrer Diener illustrirender Stücke.* (1748). Barby, p. 357.
- Uttendörfer, O. (1923). *Zinzendorf und die Jugend. Die Erziehungsgrundsätze Zinzendorfs und der Brüdergemeine.* Berlin, p. 208.
- Zimmerling, P. (2000). *Alles zu Liebe tun in der Freiheit. Zitate von Graf Nikolaus Ludwig von Zinzendorf (1700–1760).* Basel: F. Reinhardt; Herrnhut: Comenius-Buchhandlung.
- Zinzendorf, N. (1742). *Eventual-Testament. Büdingische Sammlung.* Bd. 2. Büdingen.
- Zinzendorf, N. (1743). *Rede aus Philadelphia.* Büdingische Sammlung. Büdingen.
- Zinzendorf, N. (1747). *Homilien über die Wundenlitaney der Brüder.* Herrenhaag.
- Zinzendorf, N. (1755). *Kinderreden.* Barby, 1. Auflage. Barby.

Received: 30.05.2017

Accepted: 15.08.2017